

Прот. М. Коржан

Українська православна церква і екуменічний рух

(Відбитка з журналу «Український самостійник», чч. 10-12, 1963 р.)

МІУНХЕН 1963

Прот. М. Коржан

Українська православна церква і екуменічний рух

(Відбитка з журналу «Український самостійник», чч. 10-12, 1963 р.)

diasporiana.org.ua

МЮНХЕН 1963

The Rev. M. Korzan

UKRAINIAN ORTHODOX CHURCH
AND
THE ECUMENICAL MOVEMENT

(Reprint from the journal "Ukrainskyj Samostijnyk", No. 10-12, 1963)

«Святий Отче, — заховай ув ім'я Своє їх, яких дав Ти мені, щоб як Ми, єдине були... Та не тільки за них Я благаю, а й за тих, що за їхнього слова увірують в мене, щоб були всі одно: як Ти, Отче, в Мені, а Я — у Тобі, щоб одно були в Нас і вони, — щоб увірував світ, що Мене Ти послав».

Ів. XVII, 11, 20-21.

«Ми хотіли б повернутись до часу з перед роздору в 1054 році, не висувуючи питання, хто несе відповідальність за цей роздор.»

Вселенський Патріярх Атенаторас I.

«Не бійтесь, вину за роздор беремо і ми на наші плечі.»

Св. Отець Папа Іван XXIII.

«Якщо будьяка вина за цей роздор по нашій стороні, — то ми просимо покірно Бога о прощення. Ми просимо також прощення в наших братів, якщо вони почувались ображеними. Рівночасно ми готові, коли про нас мова, простити образи, що їх зазнала католицька церква і забути біль, завданий їй в наслідок довгих непорозумінь і роздору».

Св. Отець Папа Павло VI.

«Тому то ми хочемо загостити до Риму, щоб обняти себе, щоб поплакати з приводу довгої розлуки, щоб висловити наш жаль з приводу минулого а радість на майбутнє».

Вселенський Патріярх Атенаторас I.

«Свята справа з'єднання Церков — це справа, про яку Христос Спаситель так дбав, що перед своєю смертю поручав її Отцеві Небесному, як першу і найважливішу справу в Архиерейській молитві... Єдність людей між собою, єдність Церкви і єдність Церков — це дар із неба, за який Христос молився, виходячи на муку, це дар, який і нам треба вирощувати молитвами цілого життя».

Митрополит Андрей Шенгіцький

«Коли II Ватиканський Собор подарував би світові лише це світло замирення, хоча ще і не з'єднання обох церков, католицької і православної, то це вже перевищить з погляду майбутньої історичної вартости, всі інші собори римо-католицької церкви».

*Архиепископ Яковос,
Екзарх Вселенського Патріярха в Америці.*

«Не минула уваги Владик (Митрополита Іларіона і Архиепископа Мстислава — М. К.) і справа II Ватиканського Собору, який вони вважають за визначну подію у всьому християнському світі».

З комюніке Консисторії Української Православної Церкви в США.

«Ісус Христос Син Божий — навчив любити ближнього, як себе самого, та створив для всіх єдину Христову Церкву. Люди, у своїх суперечностях та ненависті один до одного, цю Церкву поділили. І вони можуть її знову з'єднати під знаком Господніх заповідей. Деякі надії в цьому відношенні дає тепер Ватиканський Собор...»

Архиепископ УПЦ в США Мстислав

ДО ПРОБЛЕМИ ЄДНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ

Мабуть ніколи раніше не виявлялась туга всього християнського світу за євангельським «іна пантес ен осі, катос сі, патер, ен емі, каго ен сі — щоб були всі одно; як Ти, Отче, в мені, а Я — у Тобі» (Ів. XVII - 21) як саме тепер. Єкуменічний рух — рух за єдність християнської Церкви, охопив всі вітки, від віків, роз'єданого християнства: католицизм, православ'є та протестантизм.

Погляди цих роз'єднаних віток щодо єдності Христової Церкви різняться між собою. Для католиків християнська єдність — це юридична єдність усіх католиків світу, що зв'язані зовнішніми формами устрою, з підлеглистю одному видимому голові Церкви, наступникові ап. Петра, папі римському. Для православних ця ж сама єдність — це сукупність всіх місцевих церков, всіх православних християн, без обмеження якоюсь територією та якоюсь нацією, пов'язаних єдністю догматичних вірувань з Невидимим Головою Церкви — Христом. Протестантський світ, об'єднаний в Світовій раді церков — під християнською єдністю розуміє «спільноту церков, які визнають Господа Ісуса Христа за Святим Письмом як Бога і Спасителя й тому то спільно змагають до здійснення того, до чого вони покликані, на славу Бога Отця, Сина і Святого Духа».

Але, не дивлячись на різні погляди на християнську єдність і на інше розуміння Церкви як Божої установи, на всі догматично-канонічні розходження спричинені віковим розділом в Церкві, всі щиро прагнуть до християнської єдности. Зовнішнім виявом цих стремлінь були три визначні події в християнському світі, а саме: а) Всеправославна конференція на острові Родосі при кінці вересня 1961 р., скликана Вселенським константинопільським патріярхом Атенагорасом для підготовки VIII Вселенського собору православної церкви та для унормування відношення православної церкви до інших християнських церков в єкуменічному дусі; б) Третій загальний з'їзд Світової ради церков в столиці Індії — Нью Делі, що відбувся від 19 листопада до 5 грудня 1961 р. На цьому з'їзді, здійснюючи єкуменічні стремління християнської церкви було прийнято в члени СРЦ 23 нових церкви, а в тому числі Російську православну церкву в СРСР, Болгарську, Румунську і Православну церкву в Польщі; в) Вселенський собор другий Ватиканський католицької церкви, що був скликаний «апостолом вселенської єдності», Палою Іваном XXIII. Цей Собор триває далі і позначається виразними єкуменічними тенденціями. Єкуменічне значення цих трьох подій в християнській церкві лежить не лише в нарадах глибоко просякнутих єкуменічним духом тих найвищих церковних установ, але також в присутності римо-католицьких спостерігачів на Всеправославній конференції на Родосі і на III з'їзді Світової ради церков в Нью Делі, й православних та протестантських спостерігачів на Вселенському соборі католицької церкви у Ватикані.

Яка ж роль Української православної церкви поза межами батьківщини в тих переважливих екуменічних подіях? Відповідь проста і коротка: жодна! Причин на це багато, а найважливіша з них така: на еміграції немає єдиної Української православної церкви в канонічній єдності з Вселенською православною церквою, а є тільки ряд церковних українських православних деномінацій, не пов'язаних між собою ані органічно, ані адміністративно. Найважливіші з них: 1) Українська греко-православна церква в Канаді, очолювана Владикою Іларіоном, митрополитом Вінніпегу та всієї Канади і Владиками Михаїлом, архієпископом Торонта і Східньої єпархії, Андрієм, архієпископом Едмонтону і Західньої єпархії та Борисом, єпископом Саскатунським; 2) Українська православна церква в США на чолі з Владикою митрополитом Іоансом та архієпископом Мстиславом, архієпископом Генадієм і архієпископом Володимиром; 3) Українська автокефальна православна церква на чужині, очолювана Владикою митрополитом Ніканором, до складу якої належать сьогодні такі владики: архієпископ Сильвестер (Австралія), архієпископ Ігор (США), єпископи Донаї і Варлаам (обидва в Австралії); 4) Українська автокефальна православна церква (соборноправна), очолювана Владикою архієпископом Григорієм і 5) Українська православна церква в США, очолювана Владиками архієпископами Богданом та Паладієм. Остання стоїть в канонічній і юрисдикційній єдності з Вселенським константинопільським патріархатом.

Приблизно до 1953 р., кожна з тих церковних деномінацій, за винятком Української православної церкви в США очолюваної архієпископом Богданом, без огляду на те, чи в її назві було означення «автокефальна» чи ні, вважала себе такою, жила своїм окремим життям, була адміністративно незалежною і навіть не стояла в молитовному єднанні з іншими церквами. Це було наскрізь негативне явище, яке підривало авторитет тих церков як серед своїх вірних так теж серед довкілля.

СПРОВИ УНОРМУВАННЯ МІЖЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН

Ініціативу для унормування міжцерковних відносин підняв на початку 1953 р. Владика митрополит Іоан, увійшовши в контакт з Владикою митрополитом Іларіоном. Після довгенької підготовки, відбулась 15-16 серпня 1953 р. у Вінніпезі —

Перша конференція представництв Української православної церкви в США й Української греко-православної церкви в Канаді.

Вправді висліди цієї конференції були дуже мінімальні, однак перший позитивний крок зроблено. Перш за все встановлено молитовне єднання між обома названими церквами, унормовано справу т. зв. відпускних грамот, тобто справу переходу укр. православних священників з одної митрополії в другу, обговорено інші адміністративно-церковні справи. Представники обох церков вирішили частіше скликати того роду конференції і спільно обговорювати проблеми, що стосуються обох митрополій.

Дальшим кроком в унормуванні міжцерковних відносин було рішення митрополита Ніканора, голови Собору єпископів УАПЦ на еміграції і постанова Митрополичої ради в Парижі від 7 вересня

1955 р., на підставі яких було змінено постанову Ашаффенбурзького собору єпископів УАПЦ про позбавлення архієпископа Григорія єпископського сану, про винесення для нього і його священників заборони священослуження, а вірним, тількищо створеної УАПЦ-Соборноправної, загрожено анатемою. Згаданим актом від 7 вересня 1955 р. встановлено молитовне і євхаристійне єднання з архієпископом Григорієм і залишено йому свободу включитися в УАПЦ або в іншу укр. православну церкву на чужині. Таким чином давний конфлікт в УАПЦ, що заіснував в 1947 р. в Ашаффенбурзі і який doprowadив до розколу в УАПЦ та створення нової церковної деномінації УАПЦ-Соборноправної, був принаймні формально зліквідований. Архієпископ Григорій почав був робити старання, щоб включитися враз з УАПЦ-Соборноправною церквою в юрисдикцію Вселенського константинопільського патріархату, але під тиском деяких зфанатизованих вірних та частини священників, не встиг зреалізувати своїх намірів.

Друга конференція представництв Української православної церкви в США й Української греко-православної церкви в Канаді.

Після п'ятирічної перерви відбулась 9 до 11 травня 1957 р. в Нью-Йорку та Філадельфії друга, поширена конференція згаданих церков. Тим разом у конференції приймали особисто участь митрополити Іоан та Іларіон, архієпископи: Михаїл, Мстислав і Генадій та члени консисторій обох церков. Конференція підтвердила рішення Першої конференції у Вінніпезі в справі відпускних грамот та молитовного єднання, запевнила моральну і фінансову допомогу одинокій на еміграції високій богословській школі — Колегії св. Андрея у Вінніпезі, в якій мають навчатись кандидати в священники обох митрополій, узгіднила справу видавання Богослужбових книг, винесла рішення про видавання спільного богословського журналу для обох митрополій та урочисто проголосила, що:

«Поза межами України існує тільки одна Українська Православна Церква, яка духово окормлює й об'єднує весь український народ у вільному світі. У Сполучених Штатах Америки і в Канаді існують дві духово неподільні частини цієї Української Православної Церкви, — Українська Православна Церква в США та Українська Греко-Православна Церква в Канаді, — які живуть своїм самостійним, автокефальним життям, згідно з своїми статутами та згідно з державним устроєм своїх країн».

Дальше в тому урочистому проголошенні було сказано, що ці дві церкви є адміністративно самостійні, становлять свою власну духовну цілість і як такі, у спільних для себе справах нараджаються, порозуміваються, а в разі потреби виступають як члени однієї і тієї самої Української православної церкви. Далі ця конференція вирішила звернутись з відповідним листом до митрополита УАПЦ на еміграції Владики Ніканора і запропонувати йому, приступити до тої тількищо проголошеної «єдиної Української православної церкви» поза межами України.

До цілого ряду суперечностей, а навіть нелогічних постанов цієї конференції, я ще повернусь. Тут хочу лише підкреслити, що митрополит Ніканор, голова Собору єпископів УАПЦ на еміграції, мабуть прийняв ту пропозицію, бо вже на Третій конференції УАПЦ на емі-

градії була заступлена делегатом митрополита Ніканора, протопресвітером Сергієм Молчанівським, адміністратором УАПЦ у Великобританії.

Третя конференція представництв УПЦ в США, УГПЦ в Канаді і УАПЦ на еміграції.

Ця третя з ряду конференція відбулась 28 квітня 1960 р. у Вінніпезі. Участь у ній брали обидва митрополити Іоан та Іларіон, архієпископи Михаїл, Мстислав, Володимир, єпископ Андрей та представник УАПЦ — протопресвітер Молчанівський і члени консисторій УПЦ в США і УГПЦ в Канаді. Цю конференцію з огляду на важливість нарад та виготовлене нею «Соборне Послання» — названо «спільним Собором Єпископів і Представництв вищих церковних установ УПЦ в США, УГПЦ в Канаді та УАПЦ на еміграції». В постановях цієї конференції вдруге підкреслено існування на еміграції єдиної Української православної церкви, до складу якої, крім раніше згаданих, належить також УАПЦ на еміграції. Але, як і попереднім разом, підкреслено знов їхню внутрішню і зовнішню незалежність. Деякі учасники конференції звернули владикам увагу на нелогічність постанови про існування на еміграції «єдиної Української православної церкви» без єдиного церковного проводу, єдиного голови церкви та на існування трьох незалежних, автокефальних митрополій з їхніми самостійними управліннями. Тому то в дальшому:

«Вияснявались і спроби ближого поєднання трьох Українських Православних Митрополій (тобто в одну Українську православну церкву — моє завваження М. К.) але розв'язання цієї важливої справи позоставлено на наступний спільний Собор чи Собори».

Іншими словами декларативне, хоча й урочисте, проголошення існування на чужині «єдиної Української Православної Церкви» з трьома митрополіями УГПЦ, УПЦ і УАПЦ — є дуже малим кроком в напрямі об'єднання українських православних церковних деномінацій.

Тут треба зазначити, що вище названа конференція а чи Собор єпископів у своїм «Соборнім Посланню» зайняв цілком негативне становище до XXI Вселенського собору католицької церкви, зазначаючи, що:

«Українська Православна Церква вважає за неможливе для себе брати якубудь участь в цьому Соборі Римо-Католицької Церкви. Уся наша історія перестерігає нас проти такого кроку».

Це Послання кінчиться закликом до українського греко-католицького духовенства і владик:

«Навпаки, ми спільно, увесь Український Єпископат, сердечно й любовно кличемо всіх греко-католицьких владик, усе греко-католицьке Духовенство та весь греко-католицький народ покинути чужий і ворожий нам Рим, і вертатися додому — до своєї рідної Матері, Церкви Православної!

І коли ви всі до нас вернетесь, це буде найбільше і найсвітліше Свято знедаленої цим поділом України. І тоді настане справді Єдина Соборна Українська Православна Церква, а вона всіх нас приведе і до справді Соборної й Вільної України!...»

Коли б греко-католицькі владика послухали цього заклику «Спільного Послання» — то не знаю, куди б вони мали повернутись; чи до Української греко-православної церкви в Канаді, чи до Української православної церкви в США чи до УАПЦ на еміграції. До «єдиної Української Православної Церкви поза межами України» вони повернутись не могли би, бо така, як вище з'ясовано, не існує.

Четверта конференція представництв УГПЦ в Канаді й УПЦ в США

Ця конференція відбулась від 23 до 25 вересня 1961 р. в Нью-Йорку, без участі представника УАПЦ на еміграції, хоча її постанови винесені також і від імені УАПЦ. Приводом для скликання цієї конференції було запрошення Екзарха Вселенського патріархату, архієпископа Якова для УГПЦ і УПЦ прибути на наради «Конференції канонічних православних єпископів в Америках», а власне її виконавчим органом «Комісії п'яти єпископів». Згадана ККПС в Америках — це постійна церковна установа, покликана до життя Вселенським константинопільським патріархом для унормування церковно-канонічних і юрисдикційних відносин на американському континенті та координації праці поодиноких національних церков. Комісія п'яти єпископів, як виконавчий орган конференції, запропонувала УГПЦ і УПЦ прибути на наради з метою: «розгляду всіх документів і уповноважень голів різних українських юрисдикцій, для перевірення важливостей канонічності українських православних єпископів в США і в Канаді, для підняття кроків в цілях об'єднання всіх українців у Західній півкулі в одну церкву та визнання Української православної церкви в США та в Канаді церквами канонічними».

IV конференція відмовилась від участі в запропонованій нараді, мотивуючи свою відмову такими аргументами: Українська православна церква ще від 1957 р. є духово об'єднана і складається з таких трьох місцевих церков: УГПЦ в Канаді, очоленої митрополитом Іларіоном, УПЦ в США, очоленої митрополитом Іоаном, і УАПЦ на еміграції, очоленої митрополитом Ніканором. Тому то на гадку IV конференції — об'єднання вже закінчене, а «ті українські православні Єпископи, які відорвались від одної з цих трьох митрополій об'єднаної Української Православної Церкви (малося на увазі, мабуть, архієпископа Григорія — М. К.), або які не вважають свою Церкву незалежною, а визнають над собою іншу, неукраїнську юрисдикцію (архієпископи: Богдан і Паладій — М. К.), не мають за собою українського народу і мають у себе дуже мало вірних, або зовсім їх не мають. Такі Єпископи тепер до об'єднаної Української Православної Церкви не належать». Дальше IV конференція ствердила, що їхні церкви «постали волею українського народу, як вияв внутрішньої потреби, без сторонніх впливів і без допомоги будь яких інших Православних Церков і тому мають повне право і конечну потребу на самостійне існування і розвитку на засадах повної автокефалії». Українська православна церква — згідно з постановами IV конференції — є вповні канонічна і тому ніякі сторонні чинники не мають права квестіонувати її канонічність чи перевіряти її Ієрархів. «Українська Православна Церква може зноситися та кооперувати з іншими Православними Церквами тільки як автокефальна, як рівна з рівними». IV конференція ствердила «велику тугу за церковною єдністю наших братів

і сестер українців, що розкинені по різних країнах великого Українського Розсіяння» і... запропонувала їм включитись до одної із трьох митрополій, мовляв, таким чином буде вже задоволена їхня туга за єдністю української православної церкви.

Закінчуючи першу частину цього короткого огляду українських православних деномінацій, із прикрістю доводиться зробити наступні висновки:

Формально проголошено існування поза межами України одної Української православної церкви з трьома митрополіями. Логічна послідовність каже, щоб ті митрополії носили стосовні назви як напр.: Канадійська, Американська, Європейська митрополії української православної церкви. Тим часом вони, в залежності від потреби, раз називають себе митрополіями, а раз Помісними церквами з різними назвами. Помісні церкви, згідно з устроєм православної церкви існують лише у відношенні до Вселенської церкви. В рамках одної церкви існують екзархати, митрополії або єпархії. Не може існувати «єдина Українська православна церква поза межами України» — яка не має постійних загально-церковних органів управління, спільного Синоду, спільного Собору єпископів і одного голови, що репрезентував би її перед іншими Помісними церквами Вселенської церкви. Від об'єднання навіть у тій, тільки фіктивно існуючій «єдиній Українській православної церкві» відсуджується тих українських православних єпископів, які «відорвались від одної з цих трьох Митрополій, або визнають над собою іншу, неукраїнську юрисдикцію». Іншими словами, Українська православна церква, очолювана архієпископом Богданом, не вважається українською православною церквою і то тільки тому, що вона перебуває в юрисдикції Вселенського константинопільського патріарха. Для неї було б місце в українській православній церкві лише тоді, коли б вона вийшла з юрисдикції Вселенського патріархату і порвала молитовне єднання з Вселенською церквою. Заяву IV конференції, мовляв, «ми є канонічні і автокефальні», чи як це часто повторяє один з наших владик: «Нас визнав автокефальними народ і тому нам іншого визнання чи то Константинополем чи іншими церквами непотрібно» — ще далеко не розв'язує такої складної проблеми. Ми матимемо у діяспорі лише тоді одну Українську православну церкву, коли вона буде не лише декларативно проголошена, але й організаційно оформлена за всіма канонічними приписами і, що найважливіше, коли вона стоятиме в молитовному і євхаристійному єднанні з Вселенською православною церквою.

АВТОКЕФАЛІЯ ЧИ ЕКЗАРХАТ ВСЕЛЕНЬСЬКОГО ПРЕСТОЛА?

Як зазначено на початку, ані «об'єднана» українська православна церква, ані її три митрополії чи, вірніше, УГПЦ в Канаді, УПЦ в США і УАПЦ на еміграції, не приймали жодної участі в трьох дуже важливих подіях екуменічного руху.

Вселенський константинопільський патріарх Атенагорас, скликаючи Всеправославну конференцію на Родосі, запросив до участі в ній усі патріархати і всі автокефальні та автономні церкви, що стоять в канонічно-правному і молитовному єднанні з Вселенською церквою. Українські православні деномінації — УГПЦ, УПЦ, УАПЦ — які вважають себе автокефальними, хоча їхня автокефалія не є дотепер оформлена у Вселенській церкві, і які не стоять у молитовному єднанні ні з одною помісною церквою, не були запрошені до участі в конференції на Родосі. Запросити ці церкви на Всеправославну конференцію константинопільський патріарх просто не міг, бо його в'яжуть стосовні правила Вселенських соборів; зокрема 6-те правило I-го і 28 правило IV-го. Ці правила кажуть, що православні на території діяння Вселенського патріархату мають так довго безпосередньо підлягати тому ж патріархові, доки не буде оформлена їхня власна автокефалія. До того часу він одинокий має право та обов'язок заступати їх на того роду міжцерковних конференціях. Таке обмеження не стосується однак тих еміграційних церков, що стоять в юрисдикції Вселенського патріархату, як, напр., Українська православна церква в США, очолена Владикою Богданом, Західноєвропейський екзархат Російської православної церкви та деякі православні церкви в Америці. Представники цих церков мали право увійти в склад делегації Вселенського патріархату і заступати інтереси своїх церков в конференції на Родосі. Цим правом вони очевидно покористувалися.

Шкода, що українські православні деномінації через практикування фактичної, а не канонічної автокефалії, поставили себе в становище ізоляції від Вселенського православ'я і через те не мали можливості від імені Української православної церкви взяти участь в цій так важливій підготовці до VIII Вселенського собору.

Треба побоюватися, що коли в скорому часі не буде оформлене канонічно-правне становище українських православних деномінацій, коли вони не знайдуть молитовного єднання з іншими помісними церквами, то вони будуть також відсунені від участі у запланованому VIII-му Вселенському соборі. А чи буде це в інтересі нашої православної церкви і в інтересі її вірних? Хіба ні. Дальша доля

нашої православної церкви і відповідальність за неї перед історією є виключно в руках українських православних владик, зокрема голів УГПЦ, УПЦ та УАПЦ. Треба сподіватися, що наші православні владиками таки здадуть іспит як перед історією церкви, так і перед історією нашого народу.

Українські православні церкви, не будучи членами Світової ради церков, а лише тут, то там кооперуючи з цією міжнародною церковною установою, не мали жодної змоги виступити і виявити себе на III-му Загальному з'їзді СРЦ в Нью-Делі.

Українські православні церкви відмовилися також вислати спостерігачів на Ватиканський собор, подаючи як причину те, що запрошення було передане некомпетентними до цього нашими католицькими владиками. Отець д-р В. Левицький в статті «Дух Ватиканських соборів» («Віра й культура», ч. 4) пише про це так: «Ватиканська Курія прекрасно знає про Українську Православну Церкву, її три Митрополії, з'єднані в один духовний центр. Курія жодного запрошення ані до одної з тих трьох Митрополій не вислала. Взагалі, як довідуємося, — ніхто з українських православних Владик, Консисторій, чи інших осередків, — не був запрошений на Собор». Мені не відомо, які компетенції мали наші католицькі владиками, запрошуючи наших православних владик взяти участь у Ватиканському соборі в характері спостерігачів; були вони уловнені до цього Ватиканом, а чи ні. Можна радше думати, що так. Коли ж однак ні, то є цілком зрозуміле, що наші православні владиками, не посідаючи запрошення з Ватикану, не взяли в ньому участь. Бо коли запрошення для Московського патріархату передав особисто спеціальний посол Ватикану, монс. Віллебрандс, то наші владиками могли очікувати принаймні офіційного листовного запрошення. Але суть справи є не в самій відмові в участі, а в тому факті, що цю відмову супроводжалося цілим рядом полемічних, а навіть образливих статей на адресу наших католицьких владик, ватиканської курії і всієї католицької церкви. Таке поступування є хіба дальшим причинком до роз'єднання, а не до об'єднання наших церков. Щодо Ватиканського собору, наші православні владиками займають цілком інше становище, ніж Вселенський патріарх та інші патріархи, а також Всеправославна конференція на Родосі. Чи справді такого саме становища наших владик вимагають інтереси української православної церкви?

Не менше прикрим є те, що митрополити УГПЦ в Канаді і УПЦ в США відмовилися взяти участь у нарадах «Конференції канонічних православних єпископів в Америках», і її ексекютивного органу «Комісії п'яти єпископів». Там теж йшлося про незвичайно важливі справи нашої православної церкви — її об'єднання, визнання УГПЦ і УПЦ канонічними церквами та встановлення молитовного єднання цих церков з іншими помісними церквами. Головним елементом відмови, як це вже було зазначено, було твердження: «Ми вже об'єднані, ми автокефальні і можемо з вами говорити тільки як рівні з рівними».

ЧИ УГПЦ, УПЦ ТА УАПЦ Є АВТОКЕФАЛЬНИМИ В СВІТЛІ КАНОНІЧНОГО ПРАВА?

Перш ніж відповісти на це питання, треба принаймні коротко з'ясувати, що це таке автокефалія, які її канонічно-правні основи, і яке відношення мають автокефальні церкви до Вселенської церкви. Автокефалія — це термін з ділянки церковно-правних відносин. Автокефалія означала початково незалежність обласної церкви від патріарха і безпосереднє підпорядкування її церковній владі в особі імператора і Вселенського собору. Пізніше почали називати себе автокефальними місцеві церкви, незалежні від константинопільського та інших патріархів. Отже в східній церкві під поняттям автокефалії розуміється незалежність церковного управління від закордонної духовної влади. Автокефалія якоїсь церкви означає: а) дана православна церква, зберігаючи догматичну та канонічну єдність з Вселенською церквою, є незалежною від будь-якої закордонної духовної чи світської влади; б) вона є рівною з іншими автокефальними православними церквами, з якими вона стоїть в молитовному єднанні; в) вона має повну свободу управління у внутрішньому житті в рамках церковного управління Вселенської церкви.

З цього випливає, що автокефальність тої чи тої православної церкви, всупереч поширеним поглядам, цілком не означає її цілковитої і безумовної самостійності, особливо в догматичній та канонічній площинах. Вселенська, отже Матір-церква, даючи якійсь церкві право на її внутрішнє автокефальне управління, маючи рівночасно на увазі збереження догми єдинства церкви, на підставі церковних законів забороняє автокефальним церквам наступне:

- 1) творити нову науку віри або відкидати будь-що від спільної науки Вселенської церкви;
- 2) відступати від підставових канонічних засад Вселенської церкви щодо церковного устрою;
- 3) вводити щось нове до того, що освячене апостольською традицією і що на протязі історії було визнане Вселенською церквою;
- 4) порушувати духову та канонічну єдність з іншими православними церквами;
- 5) нехтувати права та звичаї інших православних церков. Первоієрарх автокефальної церкви користується рядом особливих прав щодо церковного управління. Він є її першим єпископом і представником в усіх зовнішніх та внутрішніх стосунках, він заступає церкву перед державною владою, дбає про добро своєї церкви, скликає помісні собори єпископів і головує на них, дбає разом з єпископами про обсадження у властивому часі овдовілих єпископських катедр, затверджує вибори єпископів, висвячує з підлеглими йому єпископами нових єпископів, уділяє єпархіяльним єпископам відпустки, приймає скарги на них і відповідно їх полагодує, відвідує єпархіяльних ієреїв, звертається до церкви з листами та дорученнями, нагороджує духівників всілякими нагородами і т. п.

Поза вирахованими правами, первоієрарх автокефальної церкви має також цілий ряд обов'язків, як супроти Вселенської церкви, щоб підкреслити єдність з нею, так і супроти інших автокефальних церков. Істотні обов'язки первоієрарха такі:

- 1) повідомити про свою інтронізацію Вселенську церкву і автоке-

фальні церкви-сестри, згідно з відповідним чином православної церкви;
2) поминати ім'я Вселенського патріярха та імена інших патріярхів, а також голів інших православних автокефальних церков у святих «диптихах» згідно уставу;

3) звертатись до Вселенського патріярха, за посередництвом якого підтримується єднання з кожною православною церквою, «правдиво навчаючи слово Істини», у питаннях догматичного та канонічного характеру, що виходять поза межі юрисдикції окремої автокефальної церкви і запитувати також погляду та допомоги церков-сестер;

4) побирати святе миро від Вселенської церкви, згідно з приписами святих канонів.

КАНОНІЧНО-ПРАВНІ ПЕРЕДУМОВИ АВТОКЕФАЛІЇ

Основною передумовою одержання автокефалії є згода Матері-церкви на автокефальне управління. Місцева церква мусить перш за все відповідати точно окресленим канонічним передумовам, які дають запоруку, що її автокефальний устрій не порушуватиме догматичної та канонічної єдності з Вселенською церквою. Одною з цих передумов є досягнення миру «aetatis plenitudinis Christi», тобто миру «зросту Христової повноти» (Єфес. 4. 13), або інакше кажучи, вона мусить досягти канонічного повноліття. За канонічно повноліттю вважається таку місцеву церкву, яка має: а) достатню кількість правлячих архиєреїв, а тим самим єпархій; б) достатню кількість духовництва та вірних; в) точно визначену територію своєї діяльності. Що стосується відповідної кількості архиєреїв, то канонічні правила (I Всел. 4, VII Всел. 3, Ант. 19) постановляють, що Собор єпископів, як найвища влада автокефальної церкви, має складатися щонайменше з 4 правлячих архиєреїв. Один з них, первоєрарх, має бути головою собору єпископів, бо «єпископам кожного народу належить знати першого між ними і визнавати його за голову та нічого, що перевищує їх владу не творити без його розмислу; творити ж кожному лише те, що стосується його єпархії та місцевостей, які до неї належать. Але перший нехай не творить нічого без розмислу всіх, щоб так додержувалась єднотність» (Ап. 34, Ант. 9). Передумова достатньої кількості духовництва та вірних є цілком зрозуміла і не варто над нею зупинятися. Що ж стосується канонічної вимоги «точно визначеної території діяльності», то цю вимогу треба розуміти не як національно-етнографічну територію, а радше як адміністративну, державну територію. Наприклад, територією діяльності української православної церкви в Польщі були не лише етнографічні українські землі, але вся Польща.

З такої точки зору українська православна церква як на наших землях, так і на еміграції, могла б стати дійсно автокефальною, при умові одержання згоди на її автокефальне управління від її Матері-церкви.

Вселенський константинопільський патріярхат є Матір'ю-церквою для української православної церкви. 28 правило IV Вселенського собору, силою якого «150 боголюбивих єпископів подали рівну перевагу престолові Нового Риму, слухно розсудивши, щоб місто отримавши честь бути містом царя і синклиту та маючи рівні права з старим царственным Римом, і в справах церковних було б возвеличене по-

дібно до нього і було б друге по ньому. В виду цього не тільки митрополити областей понтійської, асійської і тракійської, але також митрополити чужоплеменників вище згаданих областей, нехай поставляться вище згаданим святішим престолом, святішої константинопільської церкви» — вирішило хто для нас є Матір'ю-церквою. «А під єпископами чужоплеменників — пише коментатор церковного права Вальсамом — розумій Аланію і Русь й інші, бо Аланія належить до понтійської округи, а руси до тракійської». Інакше кажучи, під поняттям «чужоплеменників», малося на увазі ті народи, що прийняли християнство з Царгороду, але не входили в склад візантійської імперії. Вже IV Вселенський собор своїм 28 правилом встановив точно і територіальну і юрисдикційну приналежність слов'янських, а зокрема української православної церкви до Вселенського константинопільського патріярхату, який є отже для нас Матір'ю-церквою. Ця приналежність нашої церкви до Вселенського патріярхату в світлі канонічного права існувала навіть і після того, коли в силу політичних умов Московський патріярхат інтронізував 8 листопада 1685 р. Гедеона, князя Четвертинського, козацького ставленника, на Київського митрополита. Константинопільський патріярх Діонісій IV, під тиском турецького султана, з огляду на війну Туреччини проти Австрії, Венеції і Польщі, нехтуючи канонічні приписи, був примушений в 1689 р. дати свою згоду на прилучення Київської митрополії до Московського патріярхату.

Про те, що цей вимушений турецьким султаном, московським царем, а також Московським патріярхом акт прилучення Київської митрополії до Московського патріярхату, був актом незаконним, свідчить т. зв. «томос синодікос» Вселенського патріярха Григорія і Святішого синоду константинопільського патріярхату від 13 листопада 1924 р., яким надано православній церкві в Польщі автокефалію. В цьому томосі говориться м. ін. таке:

«З любов'ю розглянувши це прохання, приймаючи під увагу приписи святих канонів, які установляють, що устрій церковних справ повинен відповідати політичним і громадським формам (IV Вселенського собору правило 17; VI Вселенського собору правило 38), а також апофегму Фотія: „прийнято, що права, які торкаються церковних справ, а особливо справ парафій повинні відповідати політичним і адміністративним переминам“, з другої сторони, скоряючись перед вимогами канонічного обов'язку, що накладає на наш Святіший Вселенський Престол відкриття про Православні Церкви, які знаходяться в потребі; розглядаючи рівнож факт, чому не заперечує й історія (бо ж написано, що перше відділення від Нашого Престолу Київської Митрополії й Православних Митрополій Литви і Польщі, залежних від неї, а рівнож прилучення їх до Святого Московської Церкви наступило не за приписами канонічних правил, а також не дотримано всього того, що було встановлено відносно повної церковної автономії Київського митрополита, який носив титул Екзарха Вселенського Престолу), Наша Мірність й Святі-

ші Митрополити в св. Дусі улюблені браття і співслужителі, вважали обов'язком вислухати прохання, з яким звернулася до Нас Свята Православна Церква в Польщі й дати Наше благословення й затвердження на її автокефальний і незалежний устрій.»

(Документ писаний французькою мовою, виданий в українському перекладі Собором єпископів православної церкви в Польщі в 1924 р. Підкреслення наші — М. К.).

Цей «томос синодікос» підписали патріарх Григорій разом з 12 митрополитами членами Святішого синоду. Патріарх сповістив про це інші патріархати — олександрійський, антіохійський та єрусалимський — а також усі автокефальні православні церкви, які прийняли до відома зміст цього томосу і погодилися на нього. Тільки Російська православна церква в Москві потрактувала надання автокефалії православної церкви в Польщі, як незаконне втручання Вселенського патріарха в компетенції Московського патріархату. Але Вселенська церква на підставі 8 правила III Вселенського собору, яке постановляє, щоб «ніхто з боголюбівших єпископів не поширював влади на іншу єпархію, що раніше і спочатку не була під рукою його чи його попередників; а як хто поширив та силоміць якусь єпархію підкорив собі, хай віддасть її, щоб не нехтувались правила отців» — відкинула спротив Московського патріархату.

З погляду канонічного права томос від 1924 р., будучи затвердженим не лише Вселенським патріархом і його Святішим синодом, але й усіма іншими патріархами та автокефальними церквами (за винятком російської), становить закон Вселенської церкви. Він стверджує, що відділення Київської митрополії та митрополій Литви і Польщі, залежних від Києва, було актом незаконним. Незаконність його є в тому, що він постав під тиском турецького султана, російського царя та Московського патріарха і був виразним запереченням вище цитованого 8 правила III Вселенського собору; далі в тому, що патріарх Діонісій IV дав свою згоду на прилучення Київської митрополії до Московського патріархату без порозуміння з Святішим синодом, з іншими патріархами та автокефальними церквами і нарешті тому, що «неотримано того всього, що було встановлено відносно повної автономії Київського митрополита».

Варто зупинитися докладніше на тому, що саме не було додержано. Хоч і під примусом, то патріарх Діонісій IV все ж таки поставив передумови для злуки Київської митрополії з Московським патріархатом. Важливіші з цих передумов є такі:

- 1) митрополит Києва вибирається згідно з прийнятими в Україні звичаями, а не призначається Московським патріархом;
- 2) київські митрополити не мусять обов'язково посвячуватися в Москві;
- 3) київські митрополити повинні в святих диптихах згадувати на першому місці Вселенського константинопільського патріарха, а на другому місці Московського патріарха;
- 4) київським митрополитам залишається надалі право ставропігії і друкування богослужбних книг;
- 5) київські митрополити надалі задержують право називати себе

митрополитами «всієї Русі» (в грецькому тексті стоїть «Росії», що є рівнозначне з Руссю — М. К.);

6) київський митрополити мають право носити хрест на мітрі і білий клобук, а перед ними має бути несений хрест;

7) у справах церковного управління, що не стосуються віри, митрополичий суд є найвищою інстанцією без права відклику;

8) за київською митрополією залишаються поза тим всі автономні права, які вона мала будучи автономним екзархатом Вселенського константинопільського патріархату.

На ділі у світлі канонічного права, акт прилучення Київської митрополії до Московського патріархату втратив навіть формальну силу вже тоді, коли Московський патріархат порушив умови, на підставі яких була дана згода на підпорядкування Київської митрополії Москві. А порушення умов наступило дуже скоро і в багатьох відношеннях. Київському митрополитові віднято титул «всієї Русі», а натомість дано «малої Росії», ще пізніше титул митрополита замінено архієпископом; обкрито юрисдикцію Київської митрополії територіально, а найзнаменитіші монастирі, як напр., Київський Межигірський і Печерську Лавру підчинено безпосередньо Московському патріархові; скасовано право вибору митрополитів; заборонено Київським митрополитам згадувати в святих диптихах Вселенського патріарха; віднято йому право друкування богослужбних книг та інше.

Всі ці факти наказали Вселенському патріархові Григорієві, згідно з 8 правилом III Вселенського собору привернути «status quo ante». Іншими словами, Вселенський патріарх Григорій своїм синодально-канонічним томосом від 1924 р. встановив, що українська православна церква натепер, як і давніше, є складовою частиною Вселенського константинопільського патріархату. Він є для української православної церкви Матір'ю-церквою і він єдино має право дати свою згоду на автокефальне управління для нашої православної церкви, яка дотепер в світлі канонічного права, є все ще екзархатом Вселенського патріархату. Власне так розуміли канонічно-правне становище нашої православної церкви уряд Української Народної Республіки і провід Української православної церкви в 1919 р.

Як відомо, уряд УНР проголосив 1 січня 1919 р. закон, силою якого православну церкву в Україні відділено від Московського патріархату. Творці цього важливого акту розуміли, що законом про відділення української православної церкви від Московського патріархату, вони виявили волю українського народу, репрезентованого тоді урядом УНР, а рівночасно вони були свідомі того, що справа оформлення автокефалії нашої православної церкви належить до Вселенського константинопільського патріархату. Тому посол УНР в Туреччині, проф. О. Лотоцький, дістав доручення робити старання у Вселенському патріархаті про надання канонічно-правної автокефалії для української церкви. Ініціатива уряду УНР знайшла у Фанарі повне зрозуміння, але канонічне оформлення автокефалії натрапило на деякі труднощі. Істотною трудностю було овдовіння константинопільської патріаршої катедри в тому часі. Митрополит Доротей, «locum tenens» патріархату, ані сам, ані разом з Святішим синодом, не мав права вирішити це так важливе питання без вакантного тоді Вселенського патріарха. Треба було подождати на вибір нового патріарха. Справа

автокефалії, після обґрунтування її потреби послом УНР проф. Лотоцьким, була на добрій дорозі і про це свідчить лист митрополита Доротей, пересланий урядові УНР. В ньому пишеться:

«У відповідь на послання Вашої Ексселенції з 15 січня 1919 р. маємо за шану, згідно з синодальною постановою, повідомити Вас: Як ми вже усно свого часу повідомляли Його Ексселенцію возлюбленого нами п. О. Лотоцького, обміркування та винесення остаточного рішення щодо висловленого у посланні Вашому бажання остає нині неможливим з причин канонічних, з огляду на вакантність патріаршої катедри.

Подаючи цю відповідь з великою любов'ю, користуємося випадком висловити горячу прихильність Матері Церкви до благочестивого українського народу, а також нашу надію, що як він, так і поставлене ним високе правительство стоятимуть і далі міцно в батьківській православній вірі, ждучи з цілковитою певністю здійснення свого бажання, згідно з священними канонами та правилами.

Передаючи при цій нагоді Вашій Ексселенції та усім достойним членам правительства, як і всьому українському народові, молитовне благословенство Матері Великої Церкви Христової, та випрошуючи благодать Господа нашого для успіхів Ваших трудів, остаюся Вашої Високодостоїнної Ексселенції пильний до Господа богомолец та відданий

1920 р. березня 9.

Містоблюститель Вселенського Престолу
Доротей.»

Політичні події в Україні не дозволили діждатися «з цілковитою певністю», як писав митрополит Доротей, канонічного оформлення автокефалії Української православної церкви. При цій нагоді варто з притиском ствердити, що як уряд УНР (в своєму складі переважно соціалістичний), так і велика кількість церковних діячів в 1920 р. вибрали єдиноправильний шлях щодо оформлення автокефалії для Української православної церкви. Вони мали повне зрозуміння для канонічного оформлення автокефалії і для її перебування в лоні Вселенської церкви, як рівної з рівними.

Цілком іншим шляхом пішла Всеукраїнська православна церковна рада, яка на своєму пленумі 5 травня 1920 р., не чекаючи на вибір Вселенського патріарха, постановила вийти з юрисдикції Московського патріарха і проголосила автокефалію Української православної церкви. Перший собор Української автокефальної православної церкви в жовтні 1921 р. не тільки порушив деякі канони, визнані всією Вселенською православною церквою, але й встановив ряд «українських канонів», що йшли в розріз з апостольськими правилами і постановами Вселенських та Помісних соборів, заперечували дотеперішню традицію православної церкви. Встановлення єпископатів УАПЦ через рукоположення мирян, скасування монастирів та чернецтва, впровадження подружнього стану для єпископату, другошлюбства для овдовілих духівників і т. п. допровадили Українську православну церкву до повного розриву також і в канонічному змислі з Вселенською цер-

квою та звели її до становища якогось реформаційного церковного новотвору.

ВІДНОВЛЕННЯ УАПЦ В 1942 Р.

В другій світовій війні частина варшавської, холмської, волинської, поліської та віленської єпархій, що входили в склад автокефальної православної церкви в Польщі, опинилися під німецькою окупацією. В 1941 р. згадані єпархії, головною мірою українські, опинилися в рамках т. зв. «райхскомісаріят Україне». Варшавський митрополит Діонісій, на прохання церковної ради Волині, призначив єпископа Полікарпа тимчасовим адміністратором православної церкви на скупованих німцями землях України і поблагословив архієпископові пінському Олександрові висвятити разом з єпископом Полікарпом нових єпископів. Нові хіротонії відбулися і таким чином відновлено ієрархію Української православної церкви. Собор єпископів Української православної церкви 10 лютого 1942 р. проголосив автокефалію УПЦ і вибрав першим її митрополитом єпископа Полікарпа. Але і ці, понад усякий сумнів канонічні єпископи нашої православної церкви не вважали за відповідне тоді і дотепер оформити автокефалію згідно з канонічними приписами, а тим самим встановити молитовне єднання з Вселенською церквою. Вправді вони вислали, перебуваючи вже на еміграції в Мюнхені, лист до Вселенського константинопільського патріарха, але не з проханням про оформлення автокефалії, а в характері вже нібито оформленої Української автокефальної православної церкви про встановлення молитовного єднання з Вселенським патріархом. Цей лист, як можна було сподіватися, залишився без відповіді, бо Вселенському патріархові не є відома УАПЦ оформлена за святими канонами.

Як уже згадано вище, також УГПЦ в Канаді і УПЦ в США вважають себе автокефальними, хоч їхня автокефалія, подібно як автокефалія на еміграції УАПЦ, не є оформлена. УГПЦ в Канаді пішла навіть так далеко, що на Надзвичайному соборі 18 травня 1963 р. «надала своєму Первоієрархові Митрополитові Іларіонові, титул Блаженства, цебто титул Первоієрарха Автокефальної церкви».

Реасумуючи, треба сказати наступне: 1) жодна деномінація української православної церкви на чужині — УГПЦ в Канаді, УПЦ в США, УАПЦ-Соборноправна в США і УАПЦ в Європі — в світлі канонічного права Вселенської церкви не є автокефальними. Вони не мають оформленої автокефалії згідно з приписами канонічного права і навіть не роблять жадних старань, щоб свою автокефалію оформити канонічно у Вселенській церкві.

2) Всі названі деномінації, практикуючи фактичну, а не канонічну автокефалію, поставили себе в становище повної ізоляції від Вселенської церкви, з якою не мають навіть молитовно-євхаристійного єднання;

3) Це є ненормальне становище і змінити його лежить не лише в інтересі самої Української православної церкви, але в інтересі всього українського народу, як на батьківщині, так і на чужині;

4) Вихід з цього становища може бути тільки такий, що поодинокі

деномінації об'єднуються не лише декларативно, але фактично в одну єдину Українську православну церкву на чужині, з єдиним її головою, з єдиним собором єпископів, з єдиним церковним управлінням. Ця об'єднана Українська православна церква увійде в юрисдикційно-молитовне єднання з Вселенським константинопільським патріархом, а через нього з іншими православними церквами. Відновиться становище з перед 1689 р. і наша православна церква буде знову Екзархатом вселенського константинопільського престолу, як це було в світлих часах історії нашої церкви: на київському престолі резидував Петро Могила, митрополит київський, галицький і всієї Русі, екзарх вселенського престолу.

Або інша можливість — об'єднана Українська православна церква зробить старання, щоб оформити свою автокефалію згідно з канонічними приписами і повернеться тоді на лоно Вселенської церкви.

5) Дальше практикування фактичної, а не канонічної автокефалії на чужині допровадить Українську православну церкву до ще більшого відчуження її від Вселенської церкви, позбавить її участі в запланованому VIII Вселенському соборі православної церкви та ізолює її від єкуменічного руху.

6) В силу політичних умов Московський патріархат з своїми єпископами з України залишиться єдиним речником і української православної церкви на форумі VIII Вселенського собору. А до цього ми не повинні і не сміємо допустити.

Ця стаття є висловом прагнення, щоб розважання про автокефалію поодиноких українських православних деномінацій дійшли до відома та свідомості тих, в чийх руках лежить доля Української православної церкви.

«ЗА ЄДИНУ, СВЯТУ, СОБОРНУ І АПОСТОЛЬСКУ ЦЕРКВУ»

Христова церква — це царство Боже на землі. Так її окреслив сам основоположник Христос. (Мат. 16, 18). Така дефініція церкви свідчить, що вона по своїй істоті є понадприродною установою, «містеріон», але такий, що не заперечує її зовнішньої форми, її видимості. Вона є видимою, як видимим був її основоположник Богочоловік. Христова церква — це тіло Христове, це повня Його. Істоту Христової церкви св. апостол Павло визначає так: «І все впокорив Він під ноги Його, і Його дав найвище за все — за голову церкви, а вона Його тіло, повня того, що все всім наповняє» (Єфес. 1, 22-23). У грецькому тексті стоїть в цьому місці слово «то сома», отже з родівником, для означення, що йдеться не про якийсь ближче не окреслене тіло, але про конкретне, Христове тіло. Св. Іоанн Золотоустий доповняє: «Так, як тіло і голова становлять одну людину, так Христос і церква є одне», бо «Він голова тілу церкви» (Кол. 1, 18). З істоти церкви як тіла Христового, як організму Богочоловіка, випливає не тільки саме головство Христа в церкві, але й її основні прикмети: єдинство, святість, соборність і апостольство та її органічний характер, а разом з тим основний закон життя церкви. Як кожне тіло росте і розвивається, як у кожному тілі складова частина його має призначення, так і тіло Христове «росте, будується в міру чинности кожного окремого члена» (Єфес. 4, 16). Як у тілі не має бути дисгармонії між його окремими членами, так і в церкві Христовій ми всі маємо єднатись в одне тіло, натхнене одним духом. Церква Христова — це не тільки «одне тіло», але й «один дух». (I, Кор. 12, 11-13; Єфес. 4, 3-4). Отож єдність є одною з основ Вселенської церкви. Її основоположник Христос хотів бачити її як одну неподільну цілість, так як неподільним є Богочоловік в трьох Особах Божих. «Заховай ув ім'я Своє їх... щоб як Ми, єдине були...» (Ів. 17, 11), молився Христос під час Тайної вечері. Єдність Вселенської церкви — це не лише спільність догматична, але також спільність та єдність канонічна. Через аналогію можна б порівняти земську Христову церкву з іншими людськими установами, але при тому треба обов'язково підкреслити, що видима земська церква Христова є релігійна, Богом створена установа. «Дух Святий наповнив увесь дім — говорить блаженний Теофілакт (болгарський), — щоб показати, що дар цей був даний не комубудь, окремо, але цілій церкві, бо дім цей був символом церкви». Про перебування Святого Духа в церкві, отже про її надприродність як установи, свідчать 68 апостольське правило і 36 та 59 правила Картагінського собору, силою яких «тайна священства являється тайною неповторною».

Будучи у своїй зовнішній формі видимою установою і посідаючи фізичне членство, що його набувається через св. тайну хрищення, «бо всі ми одним Духом охрищені в одне тіло» (I, Кор. 12, 13), земна церква

Христова має мати свій внутрішній устрій, який не заперечував би її надприродного характеру, а рівночасно виказував її зовнішню єдність. Такий внутрішній устрій Христової церкви дали їй, вже в перших сторіччях її існування, Вселенські собори. Вони не лише відкинули всі еретичні науки (аріанство, несторіанство, монофізитизм, монофелитизм, іконоборство і т. п.) і докладно визначили догми християнської віри, але також встановили тверді засади церковного управління, служби Божої і християнського життя. Перші Вселенські собори упорядкували також ієрархічні становища в церкві, признаючи за римським патріярхом першенство чести і першенство місця серед інших вселенських патріярхів, з огляду на становище Риму, як колишньої столиці імперії. Римському патріярхові були признані ще деякі особливі права, як першенство його катедри серед інших патріяршських кафедр, першенство ініціативи у взаєминах з іншими патріярхами, а також провід на Вселенських соборах. Друге місце з тими самими адміністративними правами, крім першенства місця, визнано за константинопільським патріярхом, як єпископом Нового Риму, третє місце патріярхові Олександрії, четверте патріярхові Антіохії і п'яте патріярхові Єрусалиму (6. прав. I Всел. соб., і 3 прав. II Всел. соб., 28 прав. IV Всел. соб.). Такий ідеальний стан євангельсько-догматичної, церковноправної та адміністративної єдності тривав на протязі довгих століть, бо аж до 1054 р., тобто до першого роздору в Христовій церкві.

Годі на цьому місці зупинитися над причинами цього роздору. Важливіше є з'ясувати наслідки. Особисто схиляюсь до думки теологів, які вважають, що роздор у церкві почав визрівати вже з моменту поділу римської імперії на Східню і Західню, докладніше з перенесенням столиці імперії до Константинополя. Причин роздору не треба шукати тільки в церковно-релігійних моментах; важливими були і різниці ментальності в східніх та західніх християн, мовні та обрядові відмінності, інакша настанова та стосунок східніх і західніх християн до державної влади, а також інший погляд на ролі вірних церкви. Роздор у 1054 р. був завершенням довготривалого процесу.

ТУГА ЗА ЄДНІСТЮ І ПЕРШІ СПРОБИ ПОЄДНАННЯ

Спроби поєднання розділених церков датуються від дуже давно. Вже в 1369 р. візантійський імператор Йоан V Палеолог виїздить на чолі духовної та світської делегації до Риму з метою допровадити до об'єднання розділеної церкви. Пізніше, в 1438 р. імператор Йоан VII Палеолог та Вселенський патріярх Йосиф II, разом із майже тисяччленною делегацією, приймають участь в унійному ферарсько-флорентійському соборі. Але в тому часі причини роздору були ще надто свіжі та болочі, щоб їх можна було усунути. А крім цього мотиви для спроб об'єднання мали радше політичний, ніж релігійний характер.

Також у пізнішій історії церкви виявляються спроби об'єднання, при чому ініціатива виходить раз з католицького, а раз з православного боку. Пригадуємо енцикліку Папи Пія IX „*Litterae ad orientales*“ від 1848 р., енцикліку Папи Лева XIII „*Praeclara gratulationis*“ від 1894 р., енцикліку Папи Пія XI „*Rerum Orientalis*“ від 1928 р. і його іншу енцикліку „*Lux veritatis*“ від 1931 р. Всі вони зверталися до східніх християн у справі об'єднання церкви. До цих енциклік Східня церква занимала більше або менше позитивне становище. З боку право-

славної церкви заслуговує на увагу архиєпископське послання Вселенського патріярха Йоакима II від 1902 р. У ньому Вселенський патріярх просить всі православні патріярхати та автокефальні церкви подати йому пропозиції щодо співпраці православних церков з римо-католицькою та протестантською. Туга православної церкви — говорить між іншим в цьому посланні — за єдністю з римо-католицькою і протестантськими церквами мають бути не лише наміренням наших постійних молитов та благань, але й виявом побожної туги за євангельською єдністю, щоб «всі ми єдине були». За молитвами та благаннями мають слідувати конкретні вчинки. Згадуваний вже *Iosum tenens* Вселенського престолу, митрополит Доротей, запропонував Святішому синодові (10 січня 1919 р.) більше, ніж до того часу, приділювати уваги єкуменічному рухові, прагненню до об'єднання церков. Пропозиція митрополита Доротей знайшла свій вияв у Синодальному посланні до всіх християнських церков від січня 1920 р. Це історичне послання Святішого синоду разом з конкретними пропозиціями щодо налагодження співпраці між християнськими церквами, як першої стадії до повного об'єднання, знайшло свій відзвук в згаданій енцикліці Папи Пія XI „*Rerum Orientalis*“ і особливо в його енцикліці „*Lux veritatis*“ з нагоди ювілейних святкувань III Вселенського (єфеського) собору від 431 р. Вершком вияву туги за єдністю Христової церкви треба вважати II Ватиканський собор, а особливо діалог, що розпочався і триває між представниками обох церковних віток. Патріярх Атенагорас I, не бажаючи видвигати проблему вини за перший роздор, що була каменем приткнення на протязі сторіч, заявив: «Ми прагнули б повернутися до часу з-перед роздору 1054 р., не висувачи питання, хто поносить відповідальність за цей роздор». Чи може бути щиріший вияв туги за церковною єдністю? «Не бійтесь, вину за роздор беремо і ми на наші плечі» — неначе відповідаючи патріярхові, сказав Папа Іван XXIII. «Ми просимо також прощення в наших братів» (і нез'єдинених — М. К.), додає Папа Павло VI. Чи може бути глибокий вислів покори та зрозуміння для людських слабостей перед Маєстатом Всевишнього і Христовою Церквою? До слів архиєпископа Української православної церкви в США Високопреосвященнішого владика Мстислава, ... «люди у своїх суперечностях та ненависті один до одного, цю Церкву поділили. І вони можуть її знову з'єднати під знаком Господніх заповідей» — можна б ще тільки додати, що не тільки можуть, але конечно повинні це зробити. Це треба зробити в ім'я християнської любови та всепрощення, в ім'я забуття усіх моментів церковної історії, що були причиною роздору. Всі є свідомі того, що ані II Ватиканський, ані запланований VIII Вселенський собор православної церкви не можуть бути ще унійними соборами. Але ці собори кладуть тверді підвалини для майбутнього з'єднання. Вони показують практичні можливості до співпраці роз'єднаних церков, а такі можливості є просто невичерпні. Наведемо деякі з них, зазначаючи, що їх висували представники обох роз'єднаних віток церкви. На цьому місці оформлюю їх тільки та упорядковую. В ім'я єдності Христової церкви представники всіх церков повинні вже тепер:

1) Вимінюватися архиєпископськими посланнями з нагоди великих християнських празників — Різдво Христове, Світле Во-

скресення, Зіслання Св. Духа, — а також інших нагод, як напр., інтронізації на патріарші престоли;

2) запровадити для всього християнства один спільний календар, щоб рівночасно святкувати християнські празники і встановити в ці дні ланцюг спільного молитовного єднання;

3) влаштувати спільні зустрічі представників роз'єднаних церков для обговорення проблем, що мають значення для всього християнства;

4) улаштувати тісні та дружні контакти між богословськими факультетами різних церков, а також піддержати зусилля науковців-богословів різних віровизнань для основнішого взаємопізнання;

5) здійснити виміну студентів-богословів, уможливаючи їм тим способом студії та докладне пізнання догматичних і церковно-правних засад інших християнських віровизнань;

6) опубліковувати висліди неупереджених та сумлінних студій щодо догматичних різниць окремих віток християнської церкви в рамках богословських інститутів різних церковних віток;

7) стреміти до повної толеранції, пошани та респектування відмінних церковних обрядів, звичаїв та релігійних практик;

8) припинити безплідну полеміку, що почалася ще після першого роздору і, на жаль, триває подекуди дотепер;

9) з'ясувати ясні та точні засади любови та християнської толеранції в євангельському дусі, коли, за яких умов і в яких молитвах, а чи богослужбах, можуть брати спільну участь духівники та миряни різних віровизнань;

10) розв'язати в дусі християнської любови проблему мішаних подруж між членами різних християнських віровизнань;

11) покликати до життя спільні соціально-харитативні установи для уможливлення співпраці в них християн різних віровизнань і несення спільної допомоги для всіх потребуючих;

12) повернутися до часів, коли «агапе ке пневма» — безмірна доброта та всепроникаючий дух християнської любови, — а не церковно-юридичні спори, стояли в центрі життя фізичних членів видимої Христової церкви.

Про те, що дух всепроникаючої християнської любови та безмірної доброти стає щораз то живішим, свідчать вислови сучасних церковних достойників. Патріарх Атенаґорас I сказав на початку жовтня ц. р.: «Ми очікуємо багато від Собору (II Ватиканського — М. К.) і ми вийдемо з відокремлення. Ми — православні і католики — маємо багато спільного: традиції, догми, святі тайни, катакомби і спільних мучеників, кров яких кличе: „Чому ви роз'єднані?“». А греко-католицький патріарх Антіохії і всього Орієнту, Максимос IV сказав: «Проблема єдності християн є нашою переважливою турботою і вона є метою до якої ми маємо стреміти всіма нам доступними засобами і заради якої ми маємо бути готові принести жертви». Так, об'єднання церкви вимагає від нас жертв, не конче жертв крові, як це було в минулому, але жертв із сфери людської гордості, нетолеранції, властолюбства і забуття вчинених нам, «волею чи неволею», кривд.

ЦЕРКОВНЕ ОБ'ЄДНАННЯ Й УКРАЇНСЬКІ ЦЕРКВИ

В силу історичних умов і нам українцям доводилося переживати всі болючі наслідки церковного роз'єднання. Коло 4 млн наших братів у Західній Україні та приблизно 1 млн у діяспорі є католиками візантійського обряду, а велика більшість на рідних землях і поважна частина на еміграції є православними. Наші православні брати в Україні є підпорядковані Московському патріархатові і вони не можуть включитися самостійно в сучасний діалог про об'єднання церков. Цей великий обов'язок мають українські православна та католицька церкви у діяспорі. До їхнього становища та голосу прислухається український народ на батьківщині, і тому цей голос повинен бути гідний та співмірний цій великій справі. Якщо мова про недавнину, то свій голос і свої вчинки у справі з'єднання церков віддав Слуга Божий митрополит Андрей Шептицький в 1941 і 1942 рр. Цей великий подвижник християнської єдності звертався у цій справі післаннями та листами до тодішнього архієпископа Холмського і Підляського Іларіона (в жовтні 1941 р.), післанням до православних владик в Україні (в грудні 1941 р.) і листом до української православної інтелігенції (в березні 1942 р.). І хоча ці листи та звернення не досягли тоді прагненої мети, то вони дуже причинилися до толеранції, до взаємопізнання і якоюсь мірою до зближення. Розпочався тоді вже діалог між нашими ієрархами обох церков і він провадився в дусі взаємної пошани. Доказом цього є напр., відповідь тодішнього архієпископа Іларіона на сердечний лист митрополита Андрея. У цій відповіді читаємо м. ін.:

«І тоді Українська Православна Церква, позбавлена чужих дій, московських привнесень і Церква Греко-католицька очищена від чужих нам латинських добавок, обидві Українські Церкви ці наблизяться одна до однієї, як дві рідні сестри. Я завжди ревно молюся і буду молитися Милосердному Господеві, щоб Він наблизив цей спасенний час, і щоб ми разом з Вами дожили до цієї великої історичної хвилі і побачили її своїми очима! Уважаю таке власне наближення двох Українських Церков за Богонатхнення історичну працю всіх керівників наших церков і глибоко вірю і ісповідую, що праця така стане на користь і нашій Церкві і нашому народові...»

Митрополитові Андрееві архієпископ Краківський і Лемківський Паладій писав тоді так: «Ваш заклик до Православної Української Ієрархії є те, чого вже більше, як 300 років очікувала наша церква. Во не можна вважати за голос правдивих християн безлічі нетолеранційних полемічних творів 16-17 і пізніших віків...» Не є істотним те, що наші владики Андрей, Іларіон та Паладій по-різному розуміли об'єднання обох українських церков; митрополит Андрей прагнув поєднання і злуки з римським престолом, а владики Іларіон та Паладій бачили поєднання в приверненні в становище «з-перед офіційного, у 16 в. розпаду Православної Української Церкви». Важливим та істотним є те, що греко-католицькі і православні українські владики станули на шлях «зближення і взаємного пізнання». «А зближення і взаємне пізнання — писав митрополит Андрей до української православної інтелігенції — необхідні до досягнення національної єдності.

Те зближення може колись довести до з'єднання, але мусить передо-всім усунути взаємні роздори і ненависті, які спричинюють, що українець — українцеві ворог...» Коли б до тих слів, сповнених турботи за роз'єднану українську церкву, прислухалися уважно редактори «Віри і культури», «Вісника», «Українського Православного Слова» та автори брошур «Що таке католицька акція?», «Велике людовбивство» і т. п., з одного боку, а редактори газет та журналів «Голос Спасителя», «Наша мета», «Світло» і «Америка» з другого, то зближення українських церков вже було б доконаним фактом, а велика справа об'єднання була б поставлена на правильний шлях. Але, на превеликий жаль, так воно ще й тепер не є. І можна хіба повторити слова архієпископа Паладія, що «не можна вважати за голос правдивих християн» безлічі нетолеранційний полемічних, часто образливих писань чи то на адресу православної, а чи католицької церков.

Натомість з радістю треба відмітити, що в останньому часі, у зв'язку з II Ватиканським собором, розпочалася спокійна та речева виміна думок на тему співжиття обидвох українських церков та майбутнього об'єднання. Власне в такому дусі відбулася дискусія в Українському академічному товаристві в Парижі у минулому році, в якій ред. О. Жданович і інж. А. Жуковський з одного боку, а д-р К. Митрович та о. канцлер Левенець з другого, розглядали спірні справи в атмосфері толеранції та взаємної пошани. Подібна дискусія, зорганізована КО УХР, відбулася також у Мюнхені вже в цьому році. Нещодавно, під час студійних днів УХР в Римі, ред. О. Жданович мав нагоду висловити свої погляди про «Потребу, можливість та форми „діалогу“ між католиками і православними». Важливий причинок до цієї теми дав також проф. інж. Є. Гловінський, з'ясовуючи соціальний елемент християнського світогляду і трактуючи його як поміст до спільної християн різниць віровизнань. Проблема об'єднання українських церков вимагає багатьох передумов: логічної, психологічної та етичної, а також розуміння пройденого історичного процесу. Такі передумови можна якоюсь мірою створювати спільними дискусіями, діалогом. А крім дискусії, ми вже нині повинні використовувати всі можливі контакти та співпраці, про які мова була вище. Можна уявити собі величезну радість серед усіх українців, коли б, напр., при нагоді найближчого Христового Різдва українські православні і католицькі владики обмінялися б архипастирськими привітаннями, або коли б вони спільно закликали українську громаду в діаспорі до взаємної любови, пошани та толеранції, так як це недавно зробив владика Володимир, апостольський екзарх у Франції. Братня візита митрополита Максима Германюка у митрополита Іларіона та ревізита Іларіона у митрополита Максима, також візита владики Платона у владики митрополита Ніканора, не повинні залишитися тільки чемностевими жєстами, але статись конечною потребою, продовжуватися у майбутньому і увійти в традицію. Шлях до об'єднання українських церков далекий і на ньому ще багато перешкод, постала на протязі сторіч прірва є дуже глибока. Але нічого не стоїть на перешкоді будувати міст через цю прірву і то будувати його з обох сторін. Бог винагородить нас за ці наші прагнення та старання і ми, в те треба твердо вірити, зустрінемося колись всі в єдиній, святій, соборній і апостольській церкві.

При кінці треба дати деякі вяснення. Вже після появи першої статті на тему єкуменічного руху і нашої православної церкви («УС», жовтень ц. р.) довелося мені натрапити на гостру критику. Зроблено зауваження, що я зайняв надто критичне становище до українських православних церков — УГПЦ, УПЦ і УАПЦ і тим дав цілий ряд свіжих аргументів для католиків для дальшого поборювання української православної церкви. Хочу підкреслити, що ані в моменті писання статей, ані будьколи інакше, такі думки не приходили мені до голови, а всяке ворогування в релігійних справах мені цілком чуже. Мета моїх статей ясна: критичними зауваженнями спричинитися, бодай якоюсь малою мірою, до прискіпшення процесу об'єднання всіх українських православних дєпомінацій в одну Українську православну церкву поза межами нашої батьківщини; звернути увагу на обставину, що наша православна церква може тільки тоді стати підметом у великому єкуменічному русі об'єднання церков, коли вона матиме і канонічне і молитовно-євангеліське єднання з вселенською православною церквою. Не критика для критики, але позитивна критика для розв'язки справи була моїм старанням. Позитивна критика це благородна річ і нема потреби її боятися. На II Ватиканському соборі піддається навіть дуже гострій критиці всю церковну ватиканську політику супроти східної церкви. Звертаю увагу на виступ греко-католицького патріярха Максимоса IV, критичні зауваження митрополита Йосифа Сліпого та інші.

Мені далі йшлося про те, щоб до цієї переважливій справи зайняли становище не лише владики і духівництво, але й вірні української православної церкви, добро якої є дороге для нас усіх.

*

Вже після написання третьої частини моєї статті — закінчилась друга сесія Ватиканського собору. В кінцевій її фазі дійшло до широкій і дотепер незакінченій дискусії над схемою «De Oecumenismo». Для доповнення моєї статті варто бодай коротко зупинитись над цим переважливим для всіх християнських церков документом, над яким останню дискусію вели соборові отці.

Схема «De Oecumenismo» складається з трьох частин: а) основні засади католицького єкуменізму, що є обґрунтовані євангеліськими словами «щоб усі одно були» (Ів. XVII, 21); б) практичне застосування єкуменічних ідей; в) роль східних християнських церков. Всупереч передчасним побоюванням нез'єдинених церков у першій частині цієї схеми не говориться про їхнє «приєднання до Риму», а лише про «поєднання з ними». При тому особливо наголошується всі об'єднуючі елементи, що, незважаючи на роздор, залишилися спільними. Ними є: видиме членство в Христовій церкві в наслідок хрищення, співучасть у невидимих духових і релігійно-моральних вартостях, деякі зовнішні вияви побожності та релігійності. Від римо-католицького духівництва схема вимагає такої життєвої, моральної і духової досконалости, щоби воно могло бути прикладом і заохотою до майбутнього з'єднання церков. Практичними засобами для прискіпшення того з'єднання схема пропонує застосування широкої та одвертої критики і готовості до всіляких реформ. А головне: вказати якнайбільше зрозуміння, пошану та толерантність супроти нез'єдинених братів, пошанування їхніх церковно-релігійних відмінностей та залишення всякої шкідливої полеміки.

Друга частина схеми займається практичним застосуванням екуменічних засад в житті. Вона спирається знова ж на евангельській засаді «де двоє чи троє в ім'я Мое зібрані — там Я серед них» (Мт. XVIII, 20). Вона допускає ряд спільних молитов католиків з вірними інших віровизнань, хоча виключає спільні Богослужби, які спираються на таїнственних засадах, що їх католицька церква мусить підтримуватись. Поза тим, ця частина схеми пропонує переводити безпристрасні дискусії на богословсько-догматичні теми, для кращого взаємопізнання, свобідної виміни думок між богословами різних віровизнань, співпраці всіх християн у соціально-харитативній діяльності, у вихованню молодого покоління в християнському дусі і т. п.

Для православних християн, мабуть, найважливішою є третя частина цієї схеми, в якій з повним признанням говориться про східні християнські церкви — оце праджерело і коріння християнських засад, як для православної, так і для католицької церков. Символічно-літургична велич і точно спрецизовані догматичні засади східних отців церкви є ще тепер життєдайною силою також для римо-католицької церкви. Тому треба особливо підкреслювати все те, що є спільне: спільна традиція, спільне Передання, спільні Св. Тайни. Виходячи з такого заложення згадана схема називає східні церкви — власне церквами, а у відношенню до протестантів уживає терміну «християнські громади», або просто «громади».

Дискусія над цією схемою ще не закінчена і вона буде продовжуватись у третій сесії Ватиканського собору, що розпочнеться восени наступного року. На тому місці ще раз хотілося б висловити, вже неоднократно повторюване, бажання, щоби українські православні церкви, бодай підчас третьої сесії були заступлені на Соборі. Треба з радістю відмітити, що в тому напрямі вже багато зробилося. Поїздка Владики архієпископа Мстислава до Вселенського константинопільського патріярха Агенагораса, до голови грецької православної церкви архієпископа Хризостомоса і його кількадедне перебування у Ватикані, його дружні в християнському дусі ведені, розмови з українськими католицькими владиками і іншими католицькими отцями собору, його глибоке зрозуміння для подій у християнському світі, — є запорукою здійснювання наших надій та сподівань.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

- ALEVISOPOULOS Antonios: Die Panorthodoxe Konferenz auf Rhodos, „Kirche im Osten“ VI, 1963.
- АНДРЕЙ, Єпископ: Об'єднання християнських Церков. У світлі навчання Св. Православної Церкви, «Віра й Культура», 6-7, 1961.
- АНДРЕЙ, Архієпископ: Римська унія не для українців. Експерименти Риму над українською душею, «Віра й Культура» 7-12, 1963.
- БАРАН Степан: Митрополит Андрей Шептицький, Мюнхен, 1947.
- BRATIOTIS Panagiotis: L'église Orthodoxe et le mouvement oecuménique, „Istina“, 1955.
- BRATIOTIS Panagiotis: Die orthodoxe Kirche in griechischer Sicht, Stuttgart, 1960.
- БРЕДНИКОВ И.: Краткий курс церковного права Православной Церкви, Казань, 1913.
- БРИК Олександр С.: Велике людовбивство, Вінніпер, 1955.
- HEYER Friedrich: Die orthodoxe Kirche in der Ukraine vom 1917 bis 1945, Köln.
- HEYER Friedrich: Geschichte der orthodoxen Kirchen in Amerika, „Kirche im Osten“, V., 1962.
- ГРИНЬОХ Іван, о.: Слуга Божий Андрей — Благовісник єдності, Мюнхен, 1961.
- ГРИНЬОХ Іван, о.: Вселенський Собор Ватиканський II, Мюнхен, 1963.
- ГЛУБОКОВСКИЙ Н. Н.: Богословская Энциклопедия, V, СПб, 1904.
- ДОМБРОВСКИЙ Олександр, Д-р: Прагненз розколу Візантія-Рим, «Віра й Культура» 1-7, 1960.
- ZANDER Leo A.: Einheit ohne Vereinigung, Stuttgart, 1959.
- ЗЛАТОВУСТ Іоан, св.: Творения, X.
- CONGAR Ives: Neuf cent après, „L'Eglise et les Eglises 1054-1954“, Paris.
- KÜNG Hans: Konzil und Wiedervereinigung, Wien, 1960.
- ЛЕВИЦЬКИЙ Володимир, о., Д-р: Дух ватиканських соборів, «Віра й Культура» 4, 1963.
- ЛИПКІВСЬКИЙ В., Митрополит: Відродження Української Церкви, Вінніпер, 1961.
- ЛОТОЦЬКИЙ О., Проф.: У Царгороді, Варшава, 1938.
- ЛОТОЦЬКИЙ О., Проф.: Автокефалія I і II, Варшава, 1935 і 1938.
- МИЛАШ Н., Єп.: Црквено Право, Београд, 1927.
- МУХА Михайло: Що це таке Католицька Акція?, Торонто, 1956.
- НИКОДИМ: Правила Православної Церкви съ толкованіями, СПб, 1912.
- ПАЛЛАДІЙ, Архієпископ: В світлі історичних фактів, «Український Вісник», 1952.
- ROEGELE Otto B., Dr.: Was erwarten wir vom Konzil?, Osnabrück, 1961.
- САКОВИЧ Є.: Історія триєднання Київської митрополії до московського патріярхату, «Церква і нарід», 1936.
- СИЛЬВЕСТЕР, Архієпископ: Берестейська Унія 1596, Вінніпер, 1963.
- ТЕОДОРОВИЧ Іван, Арх.: Благодатність ієрархії УАПЦ 1921, Петенбург, 1947.
- ТОМОС — Патріярший і Синодально-Канонічний Томос Вселенської Константинопільської Патріярхії, Константинополь, 1924.
- JOURNET Ch.: Un problème de terminologie: schisme, hérésie, dissidence, „Nova et Vetera“, Fribourg, 1948.
- ЖУРНАЛИ: Віра й Культура, Рідна Церква, Український Вісник, Українське Православне Слово, Церква і життя, Життя і церква, і інші.

В журналі

«УКРАЇНСЬКИЙ САМОСТІЙНИК»

*місячнику політики, культури і суспільного життя
друкувалися матеріали таких авторів:*

Д. Андрієвський, Я. Бак, І. Бібо, Л. Білас, М. Болюх, М. В. Борис, Р. Борковський, М. Боровик, прот. Д. Бурко, В. Вашкович, А. Вересень, М. Володимир, Б. Галайчук, М. Галів, А. Глуханіч, о. Р. Головацький, В. Голубничий, О. Горбач, В. Гребля, о. І. Гриньох, П. Гуріненко, Б. Ц. Гольдберг, М. Данилишин, М. Дмитрів, І. Еліяшевський, С. Єфремов, А. Жук, П. Зайцев, К. Зеленко, М. Зеров, о. В. Зінко ЧСВВ, Є. Зубжицький, З. Іванчук, Р. Ільницький, К. Каздоба, Ю. Калина, А. Камінський, І. Коваль, Ф. Коваль, І. Козак, К. Кононенко, О. Кононенко-Трофимовська, Б. Кордюк, прот. М. Коржан, О. Кульчицький, М. Лабунька, Я. Левицький, І. Лехнович-Попель, Й. Л. Ліхтен, М. Логущ, Є. Лукиншук, М. Лучкович, В. Маркус, М. Марунчак, В. Мацяк, Ф. П. МекМанус, К. Митрович, В. Наддніпрянець, Д. Нитченко, М. Орест, М. Ошерівич, Н. Павлушкова, Ю. Панейко, В. Питель, Б. Плянко, В. Подільський, П. Поліщук, Н. Полонська-Василенко, М. Прокоп, С. Процик, С. Радіон, Р. Рахманний, Д. Ребет, Л. Ребет, Л. Ростиславич, Я. Розумний, З. Семенів, П. Сіль, Я. Славутич, З. Соколюк, С. А. Станкович, Є. Стахів, В. П. Стахів, В. Томків, В. Топольницький, К. Туркало, О. Фелікс, А. Фіголь, П. Хорольський, В. Чапленко, І. Чорній, Л. Шанковський, О. Шульгин, Р. Шульгин, П. Юзик.

У видавництвах «Пролог» і «Сучасність» вийшли з друку і поступили в продаж такі книжки:

о. Іван Гриньох

«СЛУГА БОЖИЙ АНДРЕЙ — БЛАГОВІСНИК ЄДНОСТИ»

Ціна 3 ам. дол. або рівновартість в інших валютах. У Німеччині 10 нм.

о. Іван Гриньох

«ВСЕЛЕНСЬКИЙ СОБОР ВАТИКАНСЬКИЙ II»

Ціна 0,75 ам. дол. або рівновартість в інших валютах. У Німеччині 2,50 нм.

«ПАНОРАМА НАЙНОВІШОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УРСР»

Упорядкування, вступна стаття й біографічні довідки
Івана Кошелівця

Ціна 2,95 ам. дол. або рівновартість в інших валютах.
У Німеччині 10 нм.

Юрій Луцький

ЛЕГКОСИНЯ ДАЛЬ

Валлітянський збірник

Книга розміром на 10 друкованих аркушів великого формату містить твори, листування, документи колишніх валлітян: М. Хвильового, П. Тичини, В. Сосюри, О. Довженка, М. Бажана, М. Куліша, А. Любченка.

Значна частина матеріалів друкується вперше, 20 ілюстрацій на окремих вкладках.

Ціна 3,50 дол. або рівновартість в інших валютах. У Німеччині 12 нм.

Дмитро Соловей

«УКРАЇНСЬКА НАУКА В КОЛОНІАЛЬНИХ ПУТАХ»

Ціна 1,50 дол. або рівновартість в інших валютах. У Німеччині 5 нм.

З замовленнями звертатися до:

“Prolog”, 875 West End Ave., Apt. 14 B, New York 25,
N. Y. — USA,

або

“Ukrainische Gesellschaft für Auslandstudien” e. V.,
8 München 2, Karlsplatz 8/III, Germany

Замовляти:

„Ukrainskyj Samostijnyk“
8 München 13, Heßstrasse 50-52
Bundesrepublik Deutschland

або в автора:

The Rev. Michael Korzan
8 München 15
Mozartstr. 11
Bundesrepublik Deutschland

Австралія 0:2:0; Австрія 5.— ш.; Англія 0:2:0; Аргентина 12.— пез.; Бельгія 12.— бф.; Бразилія 12.— кр.; Венесуеля 0.80 б.; Німеччина 1.00 нм.; Парагвай 15.— гвр.; США і Канада 0.30 дол.; Франція 1.00 фф.; Швеція 1.20 к.

Поширюйте „Український самостійник“ — журнал який інформує, коментує і всебічно навітлює життя українців на батьківщині і в країнах нашого поселення.

